

УДК 330.313

Васюник Т.І.

аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки
Львівського торговельно-економічного університету**АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ**

У статті обґрунтовано поняття «інвестиції в основний капітал». Проаналізовано взаємозв'язок витрат на утримання основного капіталу на динаміку валового внутрішнього продукту та валового нагромадження основного капіталу. Автором на основі аналізу динаміки інвестицій в основний капітал виявлено, що обсяги інвестицій значно нижчі нормативного значення. Зроблено висновок, що для активізації інвестиційних процесів, пов'язаних із відтворенням основного капіталу, необхідним є обґрунтування раціональної інвестиційної концепції для всієї національної економіки, яка і визначатиме перспективи активізації інвестицій в основний капітал.

Ключові слова: основний капітал, інвестиції, ступінь зносу, відтворення основного капіталу, нагромадження.

Васюник Т.И. АНАЛИЗ ИНВЕСТИЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВОСПРОИЗВОДСТВА ОСНОВНОГО КАПИТАЛА

В статье обосновано понятие «инвестиции в основной капитал». Проанализирована взаимосвязь расходов на содержание основного капитала на динамику валового внутреннего продукта и валового накопления основного капитала. Автором на основе анализа динамики инвестиций в основной капитал обнаружено, что объемы инвестиций значительно ниже нормативного значения. Сделан вывод, что для активизации инвестиционных процессов, связанных с воспроизведением основного капитала, необходимо обоснование рациональной инвестиционной концепции для всей национальной экономики, которая и определяет перспективы активизации инвестиций в основной капитал.

Ключевые слова: основной капитал, инвестиции, степень износа, воспроизведение, накопления.

Vasyunyk T.I. INVESTMENT SOFTWARE ANALYSIS OF CAPITAL REPRODUCTION

In the article the term "fixed investment" is proved. It is analyzed the relationship of the cost of maintaining capital at the dynamics of gross state product and gross fixed capital formation. Based on analysis of the dynamics of investment in fixed capital is revealed by the author that investments significantly below the required value. It is concluded that investment processes associated with the reproduction of capital is necessary to study the concept of rational investment for the entire national economy, which in turn determines the prospects of investment in fixed assets.

Keywords: capital investment, degree of wear, reproduction of capital, accumulation.

Постановка проблеми. Сучасне розуміння теорії відтворення основного капіталу неможливе без аналізу інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу. Це викликано тим, що збільшення обсягів та вдосконалення структури інвестицій в основний капітал є основним із найважливіших завдань економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів аналізу, а також оцінки інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу здійснили такі вчені: В. Александров, В. Базилевич, О. Болховітінюв, А. Гальчинський, В. Гейець, А. Гриценко, П. Єценко, М. Зверяков, Б. Кваснюк, С. Кіреєв, О. Кундицький, І. Крючков, В. Мандибул, М. Меламед, В. Мунтіян, І. Малий, А. Ревенко, Л. Федулов та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є проведення аналізу інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу. Для досягнення мети необхідно розрахувати ряд показників та простежити їх відношення до ВВП.

Виклад основного матеріалу. Опрацювання економічної літератури засвідчило існування певної еволюції щодо розуміння поняття «інвестиції в основний капітал». У підручниках з економічної теорії інвестиції в основний капітал розглянуто як валові інвестиції у складі двох компонентів: суми амортизаційних відрахувань і чистих інвестицій. Співвідношення цих складників визначає стан розвитку економіки, який диференціюється як зростаючий, статичний та стагнующий. Зростаючий економічний стан проявляється тоді, коли чисті інвестиції перевищують амортизацію. За цих умов відбувається зростання основного капіталу як основи зростання валового внутрішнього продукту. Статичний економічний

стан можливий за умови рівності чистих інвестицій і амортизації, тобто кількість введеного основного капіталу рівна кількості вибулого. Ситуація за якої чисті інвестиції менші за амортизацію характеризується як стагнующий економічний стан, тобто споживається капіталу більше, ніж виробляється. У стагнующій економіці валових інвестицій недостатньо, щоб замінити основний капітал, спожитий у річному виробництві [8, с. 135–138]. Загальновідомим є той факт, що у країнах із високими темпами розвитку економіки норма валових інвестицій в основний капітал знаходиться на рівні 30–40%, для країн із середніми і низькими темпами розвитку економіки – на рівні 18–20% [5, с. 367]. Таку норму обчислюють як відсоткове відношення обсягу валових інвестицій в основний капітал до величини валового внутрішнього продукту за формулою:

$$N = \frac{I}{V} \times 100\%, \quad (1.1)$$

де N – норма валових інвестицій в основний капітал;

I – валові інвестиції в основний капітал;

V – величина валового внутрішнього продукту.

Починаючи з 2003 р. в статистичних довідниках окремим рядком подавали інформацію про інвестиції в основний капітал, а з 2012 р. – про капітальні інвестиції за видами активів. Це пов'язано з виданням наказу державного комітету статистики України «Про затвердження Методики розрахунку індексу капітальних інвестицій» 25 грудня 2009 р. № 494 в якому сказано, що «капітальні інвестиції» – інвестиції у придбання або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних і нематеріальних активів, термін служби яких перевищує один рік [9]. Держкомстат України до складу капітальних інвестицій відносить: інвестиції в основний капітал

(капітальні вкладення); витрати на інші необоротні матеріальні активи; витрати, пов'язані з поліпшенням об'єкта (капітальний ремонт); інвестиції в нематеріальні активи тощо.

До інвестицій в основний капітал згідно з Інструкцією щодо складання форм державних статистичних спостережень № 2-інвестиції «Звіт про капітальні інвестиції» та № 1 «Звіт про інвестиції в основний капітал» належать обсяги інвестицій в основний капітал за видами створених (збудованих), придбаних основних засобів: будівлі (враховуючи житлові) і споруди; машини, обладнання, інструмент, інвентар (без транспортних засобів); транспортні засоби; інші основні засоби [6, с. 4]. Капітальні вкладення – один із основних видів інвестиції. Їх здійснюють у формі вкладень коштів у відтворення основних фондів шляхом нового будівництва, розширення, реконструкції, технічного переоснащення діючих підприємств. За допомогою капітальних вкладень може здійснюватися як просте, так і розширене відтворення основних фондів.

У сучасній економічній літературі досить часто поняття «капітальні інвестиції» та «капітальні вкладення» ототожнюють. Відповідно до нашого бачення більш ширшим поняттям є «капітальні інвестиції», які на відміну від капітальних вкладень містять: витрати на інші необхідні матеріальні активи, капітальний ремонт, нематеріальні активи і витрати на формування основного стада. Ми підтримуємо думку тих науковців, які капітальні інвестиції ототожнюють із реальними інвестиціями, а вкладення в основний капітал – з капітальними вкладеннями.

Як засвідчують дослідження вітчизняних науковців [12, с. 6], формування витрат на утримання основного капіталу тісно прямо впливає на величину валового внутрішнього продукту (ВВП) і валове нагромадження основного капіталу. Щодо розуміння поняття «валове нагромадження основного капіталу», то, на думку видатного українського вченого С. Мочерного: «Валове нагромадження основного капіталу – це вкладення коштів в основний капітал з метою розширення обсягів виробництва та привласнення вищих прибутків. Валове нагромадження основного капіталу здійснюється через придбання за винятком вибуття; здійснення витрат на поліпшення невиробничих матеріальних активів; здійснення витрат, пов'язаних із передачею прав власності на невиробничі активи тощо» [4, с. 265]. Цілком погоджуємося з таким твердженням та вважаємо, що найбільш лаконічне і найвдаліше визначення нагромадження основного капіталу подано у словнику франчайзингу і бізнесу: «Це приріст нефінансових активів, які протягом тривалого часу використовуються в процесі виробництва» [11]. Величину

валового нагромадження основного капіталу оцінюють виходячи із загальної вартості основних засобів, придбаних інституційними одиницями у звітному періоді, а також збільшення невироблених активів, що відбулося в результаті продуктивної діяльності інституційних одиниць.

Проаналізуємо взаємозв'язок витрат на утримання основного капіталу на динаміку валового внутрішнього продукту та валового нагромадження основного капіталу (таблиця 1).

Із наведених у таблиці 1 даних видно, що за останніх п'ятнадцять років інвестиції в основний капітал зросли більш ніж у десять разів. Приблизно на таку ж величину протягом досліджуваного періоду зріс ВВП (8,85%) і обсяги валового нагромадження основного капіталу (8,45%). Пожвавлення інвестиційної активності в основний капітал в основному пов'язане з розбудовою інфраструктури для проведення «Євро-2012» і припадає на 2006–2008 рр., після чого відбувся різкий спад.

Про міру достатності інвестицій в основний капітал для розвитку економіки свідчить розрахований показник динаміки норми валових інвестицій в основний капітал або як його ще називають – індикатор інвестиційної безпеки [10, с. 204], який обчислюють як відношення інвестицій в основний капітал до ВВП і, на думку колективу авторів, під керівництвом А. Сухорукова має бути на рівні не менше 25%.

Якщо вважають, що середнім і низьким темпам розвитку економіки відповідають норми валових інвестицій в основний капітал на рівні 18–20 %, то Україна належить до країн світу із низькими темпами розвитку. На підтвердження своїх слів розглянемо динаміку ВВП у постійних цінах, порівняно з 1990 р. та динаміку індексів інвестицій в основний капітал (рис. 1).

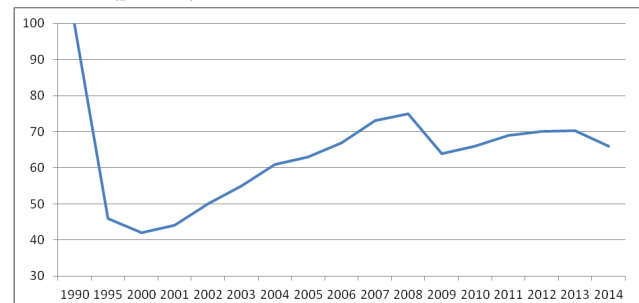

Рис. 1. Індеси фізичного обсягу валового внутрішнього продукту України у 1990–2014 рр.

Як свідчить рисунок, десятилітнє падіння ВВП спостерігалось виключно до 2000 р. і зупинилося на позначці 40% щодо 1990 р. Після 2000 р. розпоча-

Таблиця 1

Валовий внутрішній продукт і валове нагромадження основного капіталу у 2000–2015 рр.

Роки	Інвестиції в основний капітал (млрд грн)	ВВП (млрд грн)	Валове нагромадження основного капіталу (млрд грн)	Норма валових інвестицій в основний капітал (%)
2000	23,6	170,1	33,5	13,9
2005	93,1	441,5	97,0	21,1
2007	188,5	720,7	198,3	26,2
2010	173,6	1120,6	201,9	14,0
2011	231,9	1349,2	247,6	15,5
2012	264,8	1459,1	283,1	19,5
2013	239,3	1465,2	247,04	17,1
2014	212,0	1586,9	224,3	13,4
2015	254,7	1979,5	262,9	12,9

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України

лося повільне економічне зростання, яке з урахуванням кризового спаду 2009 р. зупинилося у 2013 р. на позначці 70, 2% від обсягу 1990 р. У 2014 р. почалося подальше падіння такого показника, яке більшість економістів пов'язують із війною на Донбасі. Як свідчить статистика, українська економіка є однією з найвідсталіших серед інших країн СНД із виробництва валового внутрішнього продукту. Для того, щоб досягти виробництва ВВП на рівні 1990 р., потрібні потужні капіталовкладення в основний капітал. Проте сьогоденні темпи інвестування не вселяють оптимізму щодо спроможності вітчизняної економіки досягнути рівня виробництва ВВП 1990 р. Зокрема, аналіз рис. 1 і економічних обстежень засвідчує, що обвал інвестицій в основний капітал став однією із причин спаду ВВП. Як видно з вищенаведених рисунків, спад ВВП повторює спад інвестицій в основний капітал, проте спад ВВП є повільнішим ніж спад інвестицій в основний капітал. Аналогічно зростання ВВП є також більш повільнішим ніж зростання інвестицій в основний капітал. Такий характер динаміки ВВП можна пояснити тим, що цей показник залежить не тільки від зміни обсягу основного капіталу, але й від інших факторів виробництва.

Аналіз даних офіційної статистики свідчить про те, що процес валового нагромадження основного капіталу у вітчизняній економіці відбувається дуже повільними темпами і становить у середньому 18,8% від ВВП. Як засвідчує світовий досвід, для модернізації і росту економіки протягом тривалого періоду має спостерігатися високий рівень нагромадження основного капіталу і щодо ВВП приблизно становити 27–31% [1, с. 3–4]. Щодо до України, то такий показник є заниженим і не сприяє відтворенню як основних засобів, так і розвитку економіки загалом. Так, свого максимального значення цей показник досяг у 2007 р. – 27,5% після чого невпинно почав знижуватися і станом на 2014 р. становить 14,2%. Як наслідок спостерігаємо катастрофічні показники зносу основного капіталу.

На основі статистичних даних можемо зробити висновок, що найбільший обсяг інвестицій в основний капітал в економіці України було спрямовано у 2015 р. Проте це становить усього лишень 12,9% до ВВП. За результатами проведеного дослідження динаміки зростання інвестицій в основний капітал можемо констатувати, що найбільшим такий показник був у 2007 р. і складав 26,2% до ВВП.

Аналіз розподілу інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності показав, що найбільший обсяг інвестицій у 2015 р. було спрямовано в такі галузі, як промисловість (32,1%), сільське господарство, мисливство, лісове господарство (11,0%), торгівлю; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (7,6%), діяльність транспорту і зв'язку (6,8%), операції з нерухомим майном (4,3%), будівництво (15,9%), інші види послуг (22,3%).

Слід зазначити, що за останні десять років частка інвестицій у виробничій сфері має стійку тенденцію до зниження, тоді як зростає рівень інвестування в оптову та роздрібну торгівлю, фінансову діяльність, операції з нерухомістю – тобто у сфері та галузі, що мають стислий термін окупності або ж забезпечують швидку і значну віддачу. Водночас частка інвестицій в інфраструктурні сфери та галузі не зазнає суттєвих змін, що є стримуючим чинником для довгострокового розвитку.

Проведене дослідження аналізу сучасного стану відтворення основного капіталу показало, що за наявних показників валового нагромадження і

норми інвестицій в основний капітал, які неможливо розраховувати на значний поступ у розвитку вітчизняної економіки. Ми переконані, що в Україні відбувається віртуальне збільшення основного капіталу. Віртуальне збільшення – це зростання без інвестування, яке не може стати основою зростання продуктивності праці, ефективності та конкурентоспроможності економіки, оскільки не відображає реального підвищення рівня технічної озброєності праці.

Наші твердження базуються на дослідженнях двох груп фахівців. Як показують результати дослідження перших, для кожного відсотка приросту ВВП в економіках, які зростають дуже швидко, наприклад, економіках нових індустріальних країн, необхідне збільшення норми нагромадження на 2,5%. За розрахунками інших фахівців для подолання нестабільності і виведення країни на траєкторію стійкого економічного зростання кожному відсотку приросту ВВП має відповідати збільшення норми нагромадження на 3–4% [3, с. 4]. Крім того, для транзитивних економік, якою є економіка України, через низьку ефективність людського капіталу та супутніх причин ця цифра може бути навіть вищою. Для забезпечення приросту реального ВВП країн Центральної та Східної Європи на рівні 7% є необхідним підвищення інвестицій до рівня 28–30% ВВП [7, с. 119].

Провісний аналіз динаміки інвестицій в основний капітал ми вивили, що обсяги інвестицій значно нижчі нормативного значення.

У науковій літературі з цього питання існує багато оцінок щодо того, яка сума інвестицій має залучатися в українську економіку для відновлення основного капіталу. Найбільш обґрунтовані, на нашу думку, є розрахунки проведені Д. Барановою [2, с. 228], яка довела, що для підтримки та оновлення основного капіталу української економіки на новій технологічній основі, необхідно залучати щонайменше 175 млрд дол. на рік. Як бачимо з наведених даних, досягнення такого показника на цей момент виглядає не реальним. Узагальнюючи причини такої ситуації, більшість вітчизняних дослідників серед передумов виділяють такі:

- вплив фінансово-економічної кризи 2007–2008 рр., яка значною мірою обмежила зовнішнє кредитування;
- відтік капіталу з української економіки, який спровокував дефіцит інвестиційних джерел на внутрішньому фінансовому ринку;
- макроекономічна нестабільність, яка проявляється у збільшенні споживчих цін, формуванні негативного сальдо платіжного балансу та падінні курсу національної валюти;
- політична нестабільність та бюрократична корупція, яка відлякує потенційних інвесторів від національного господарського комплексу.

Для активізації інвестиційних процесів, пов'язаних із відтворенням основного капіталу, необхідним є обґрунтування раціональної інвестиційної концепції для всієї національної економіки, яка і визначатиме перспективи активізації інвестицій в основний капітал. Ця концепція повинна містити заходи, пов'язані з активізацією відтворювальних процесів, а саме:

- визначення критеріїв вибору головних напрямів капітальних вкладень;
- встановлення неодмінних умов розширеного відтворення основного капіталу;
- формулювання принципів й умов фінансування на різних стадіях відтворювального процесу, враховуючи утворення джерел фінансування;

– усунення всіх бюрократичних перепон та ризиків на шляху залучення інвестиційних ресурсів;
– проведення реформ, враховуючи міжнародний досвід і практику.

Висновки. Отже, аналіз відтворення основного капіталу, особливостей формування і регулювання витрат на його утримання свідчить про високий ступінь фізичного та морального зносу основних засобів, подолати який можливо за допомогою значних інвестиційних ресурсів. Водночас аналіз рівня інвестицій в основний капітал показує недостатній їх обсяг, який протягом досліджуваного періоду не сприяв відтворенню основного капіталу. Тому основним завданням державного регулювання відтворення основного капіталу має стати створення раціональної інвестиційної концепції, яка забезпечувала б інвестиційну привабливість в економіці і визначала перспективи активізації інвестицій в основний капітал, що сприятиме не лише розширеному відтворенню основного капіталу, а й розвитку всієї національної економіки. Перспективами подальшого дослідження є державне регулювання фінансових ресурсів відтворення основного капіталу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Булатов А. Воздействие экспорта и импорта капитала на валовое накопление в Российской Федерации / А. Булатов // Деньги и кредит. – 2011. – № 9. – С. 3–8.
2. Баранова Д. Сроки амортизации и обновления основных производственных капиталов / Д. Баранова // Вопросы теории и методологии. – М. : Наука, 1997. – С. 228–238.
3. Григорьев Л. Мировые дисбалансы сбережений и инвестиций / Л. Григорьев, А. Иващенко // Вопросы экономики. – 2011. – № 6. – С. 4–19.
4. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 2. / Редкол. : С. Мочерний та ін. – К. : Академія, 2000. – 864 с.
5. Экономика : учебник под ред. д-ра экон. наук, проф. А. Булатова, 4-е изд., перераб. и дополненное. – М. : Экономистъ, 2005. – 853 с.
6. Інструкція щодо складання форм державних статистичних спостережень № 2 «Звіт про капітальні інвестиції» та № 1 «Звіт про інвестиції в основний капітал» № 476 від 9 жовтня 2006 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
7. Магдич А. Особливості процесів нагромадження капіталу в транзитивних економіках Центральної та Східної Європи / А. Магдич // Європейський вектор економічного розвитку. – 2013. – № 1(14). – С. 117–128.
8. Макконнелл К. Экономика : принципы, проблемы, политика / К. Макконнелл, С. Брю ; пер. с англ. 11-го изд. – К. : Ха Гар, 1998. – 785 с.
9. Наказ державного комітету статистики України «Про затвердження Методики розрахунку індексу капітальних інвестицій» від 25 грудня 2009 р. № 494 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
10. Сухоруков А. Моделирование та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України : монографія / А. Сухоруков, Ю. Харазішвілі. – К. : НІСД, 2012. – 368 с.
11. Тимчасова методика розрахунку індексів основних засобів за первісною (переоціненою) вартістю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Шморгун Л. Інвестиційна політика : якою вона є в Україні? / Л. Шморгун // Економіка і менеджмент культури. – 2013. – № 2. – С. 4–9.